

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ ТА ПОЛІТОЛОГІЇ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувачка випускової кафедри
_____ О.А. Хомерікі
« ____ » _____ 2022 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО РІВНЯ БАКАЛАВР
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 054 «СОЦІОЛОГІЯ»

Тема: Гендерні стереотипи в сучасному суспільстві

Текст роботи містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Виконавець: студентка СЛ – 411 **РОМАНЕНКО Марія Аркадіївна**

Керівник: кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціології та політології Штепа Сергій Олександрович

Нормоконтролер: _____ Стригуль М.В.

КИЇВ 2022

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить: 57 сторінок, 27 посилань на літературні джерела.

Об'єкт дослідження: гендерні стереотипи.

Мета роботи: дослідити проявів гендерних стереотипів в сучасному суспільстві.

Методи дослідження: аксіологічний підхід, історико-філософський і філософсько-антропологічний методи, герменевтичний метод, аналіз та синтез, узагальнення, компаративний аналіз.

Предмет дослідження: гендерні стереотипи в сучасному українському суспільстві.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

1. Розглянути гендер та стереотипи як соціологічні категорії;
2. Проаналізувати соціологічні підходи до вивчення гендерних стереотипів;
3. Проаналізувати характер гендерних стереотипів у професійній сфері.

Ключові слова: ГЕНДЕР, СТЕРЕОТИП, ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ, СТАТЬ.

ABSTRACT

Thesis contains: 57 pages, 27 references.

Object of research: gender stereotypes.

Purpose: to explore the manifestations of gender stereotypes in modern society.

Research methods: axiological approach, historical-philosophical and philosophical-anthropological methods, hermeneutic method, analysis and synthesis, generalization, comparative analysis.

Subject of research: gender stereotypes in modern Ukrainian society.

To achieve this goal it is necessary to solve the following tasks:

1. Consider gender and stereotypes as sociological categories;
2. Analyze sociological approaches to the study of gender stereotypes;
3. Analyze the nature of gender stereotypes in the professional sphere.

Key words: GENDER, STEREOTYPE, GENDER STEREOTYPES, GENDER.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ	8
1.1. Гендер та стереотипи як соціологічні категорії	8
1.2. Соціологічні підходи до вивчення гендерних стереотипів	17
Висновок до першого розділу	24
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	26
2.1. Гендерні ролі та стереотипи: вторинний соціологічний аналіз	26
2.2. Програма соціологічного дослідження «Гендерні стереотипи серед молоді»	35
Висновок до другого розділу	46
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі тривалий час відбуваються кардинальні зміни у сфері стосунків між жінками та чоловіками в контексті трансформації міжнародної системи поділу праці. Це призводить до неминучої трансформації шлюбно-сімейних відносин. Сьогодні жінки все більше залучаються до матеріального забезпечення сім'ї, натомість, чоловіки ширше стали залучатися до участі у вихованні дітей та домашньої роботи. Загалом це сприяє демократизації сімейних відносин та є однією з передумов сімейного благополуччя.

Українське суспільство зробило значний прогрес у зміцненні незалежної держави, що сприяє розвитку ринкової економіки та демократичного суспільства. Обравши демократичний шлях розвитку, українське суспільство спрямувало законодавчу діяльність на створення рівних гендерних відносин в усіх сферах соціального життя. Гендерні питання постійно акцентуються в суспільному та національному діалозі. Зasadничі принципи гендерного розвитку визначаються в Конституції України, де гарантуються рівність усіх перед законом, в тому числі рівні можливості та права для жінок і чоловіків. Однак конституційні норми можуть бути реалізовані на практиці лише за умови, що вони набувають реального розвитку в цілісній системі законодавства країни та постійно застосовуються на практиці через відповідні інституціональні механізми. Зокрема, це має сприяти остаточному подоланню гендерних стереотипів в українському суспільстві. Тому обрана тема дипломної роботи є актуальною.

Довідка про ступінь наукової розробки теми дипломного дослідження. Термін «фемінізм» вперше використав французький соціаліст-утопіст Ш. Фур'є у кінці XVIII ст. Феміністами він назвав прихильників ідеї жіночої рівності. Ідеї про емансипацію жінок е XVIII-XIX ст. досліджували також філософи Д. Дідро, Ж.-А. Кондорсе, Д.С. Мілль та ін. З початку XIX ст. ідеї близькі до фемінізму висували А. Сен-Симон та О. Оуен в своїх

соціально-філософських концепціях. Зазначені праці характеризуються наявністю ідей знищення приватної власності, як необхідної передумови для досягнення рівноправного становища чоловіків і жінок.

З 70-тих років ХХ ст. соціологи запропонували відрізнити поняття «гендер» і «стать», адже, крім біологічних відмінностей, між жінками й чоловіками існує поділ на форми діяльності та соціальні ролі. Гендерний підхід дозволив вивчати деякі традиційно притаманні жінкам риси (схильність до самопожертви, емоційність, орієнтованість на сім'ю тощо) як характеристики, що були сформовані під впливом певних типів суспільств.

Дж. Мітчелл, К. Міллет, С. Бордо, А. Джаггар, М. Фрай, С. Хардінг внесли великий вклад у аналіз та осмислення причин і наслідків гендерної системи в цілому.

З останніх десятиріч ХХ ст. теорії рухів за громадянські права жінок стала ще більш активно розвиватися. Найбільший вплив мали ідеї французького філософа М. Фуко та теоретиків постструктуралізму Ж. Делеза, Ж. Дерріда, Ж. Лакана. На їх ґрунті розвинувся постфемінізм, або постмодерністський фемінізм.

В Україні після відновлення незалежності дослідження гендерної проблематики здійснювали С. Макеєв, Т.Марценюк, Г.Бондар, О.Шестаковський, І. Жеребкіна, С. Павличко, Л. Кобелянська, О. Кісь, Л. Смоляр, Т. Мельник, О. Ярош, Н. Чухим, Ю.Нужна,

Велику увагу проблемі гендерної рівності приділили також Ю.Саєнко, М. Ворона, Л.Амджадін, О.Лисенко, М.Олійник, Ю.Сапелкін, Г. Чепурко, О. Грішнова, О. Тищенко, С. Плечко, Е. Лібанова, В. Силенко, Н.Ходорівська, І.Святненко.

Мета і завдання виконання дипломної роботи.

Метою є дослідити прояви гендерних стереотипів в сучасному суспільстві .

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

1. Розглянути гендер та стереотипи як соціологічні категорії;
2. Проаналізувати соціологічні підходи до вивчення гендерних стереотипів;
3. Проаналізувати характер та динаміку поширення гендерних стереотипів в сучасному суспільстві.

Об'єкт дослідження: гендерні стереотипи.

Предмет дослідження: гендерні стереотипи в сучасному українському суспільстві.

Методи дослідження. При виконанні роботи застосовувалися: історико-філософський і філософсько-антропологічний методи, аксіологічний підхід, герменевтичний метод, аналіз та узагальнення, компаративний аналіз.

Коротка довідка про структуру роботи. В структуру роботи входять вступ, 2 розділи, висновки, список використаних джерел. Список використаних джерел налічує 27 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ

1.1. Гендер та стереотипи як соціологічні категорії

У сучасному світі гендерні дослідження стали досить популярною темою в наукових працях. Однією із ключових тем у рамках цих досліджень стало вивчення проблеми гендерних стереотипів.

Міцне положення чоловіків, і більш слабе положення в суспільстві жінок виправдовують гендерні стереотипи, які є причиною нерівномірного розподілу як економічних, так і статусно-рольових ресурсів.

Самі по собі гендерні стереотипи є одним з видів соціальних стереотипів, які в 1922 році американський дослідник У. Липман визначив як упорядковані, детерміновані культурою «картинки світу» у голові людини, які заощаджують її зусилля при сприйнятті складних соціальних об'єктів і захищають її цінності, позиції й права. У цей час соціальні стереотипи розуміються як стійкий образ або стійке уявлення про явища або людей, що властиві представникам тієї або іншої соціальної групи [9].

Саме слово «гендер» уперше в науковий обіг увів Роберт Столлер, узагальнивши результати багаторічних досліджень гендерної ідентичності. Його концепція будувалася на поділі біологічної й культурної статі.

Сучасна соціологічна наука також розрізняє поняття біологічної й соціальної статі (гендера). Спочатку стать трактується як набір анатомічних і фізіологічних особливостей, на основі яких люди діляться на чоловіків і жінок, тобто це сукупність біологічних характеристик людини. А гендер (соціальна стать) визначається як соціокультурний феномен, що значить бути чоловіком або жінкою в суспільстві; це саме відмінність у чоловічих і жіночих ролях, емоційних характеристиках, нормах поведінки.

Англійський соціолог Е. Гідденс також розмежовує поняття статі й гендера: «Якщо стать має відношення до фізичних, тілесних відмінностей

між жінкою й чоловіком, то поняття «гендер» торкається їхніх психологічних, соціальних й культурних особливостей. Розмежування статі й гендера є фундаментальним, тому що багато відмінностей між жінкою й чоловіком обумовлюються причинами, що не є біологічними по своїй природі. Якщо стать індивіда біологічно детермінована, то гендер є культурно й соціально заданим.

Таким чином, існує дві статі (чоловічий і жіночий) і два гендери (мужній і жіночий)» [3].

Таблиця 1.1. Відмінності між поняттями «стать» і «гендер»

Стать (sex)	Гендер (gender – рід)
біологічна стать/ сукупність анатомофізіологічних особливостей людей, на основі яких людські істоти визначаються як чоловіки й жінки	соціальна стать/ соціальний конструкт (створюється суспільством) / соціальна модель поведінки чоловіків і жінок / соціальний статус чоловічих і жіночих спільнот
вроджений статус / перебуває поза контролем, залежить від природи / незмінний	статус, який набувається /перебуває під контролем людини / мінливий – ролі чоловіків і жінок міняються із часом, різні в різних суспільствах, культурах, класах.

Існує три основних підходи до вивчення гендера:

1. Біологічний детермінізм. Даний підхід опирається на ідеї Ч. Дарвіна. У рамках цього підходу гендер розглядається як біологічно незмінні, взаємовиключні набори поведінкових, психічних і соціальних характеристик чоловіків і жінок, тобто соціальні ролі, моделі поведінки і т.д. визначені біологією.

2. Символічний підхід. Гендер – це система символів і образів, яка дозволяє асоціювати непов'язані зі статтю явища культури й природи із чоловічим або жіночим. «Чоловіче й жіноче на онтологічному й гносеологічному рівнях існують як елементи культурно-символічних рядів: чоловіче – раціональне, духовне, божественне тобто культурне; жіноче – почуттєве, тілесне, гріховне тобто природне» [8].

3. Соціальний конструктивізм. Гендер розуміється як організована форма соціальних відносин між чоловіком і жінкою, що характеризує їхнє міжособистісне спілкування, а також взаємодію в рамках основних соціальних інститутів (родина, політика, економіка, держава), що також є засобом створення власної ідентичності.

Важливим компонентом гендера є гендерні стереотипи, які є одним з видів соціальних стереотипів.

Гендерні стереотипи – це стійкі програми сприйняття, а також поведінки людини, залежно від прийнятих у даній культурі норм і правил життєдіяльності представників певної статі.

Проблема гендерної стереотипізації є однією з тих, яка в значній мірі стимулювала розвиток жіночих, а потім і гендерних досліджень. Прихильники жіночої рівноправності, намагаючись пояснити патріархальний склад суспільства, і те, чому більшість жінок згодні зі своїм становищем у ньому, у своїх дискурсах схиляються до пояснення таких значень як забобони, упередження й стереотипи.

Розглядаючи гендерні стереотипи можна виділити 3 основні групи:

1) *Стереотипи мужності й жіночності, маскулінності й фемінності або ж стереотипи якостей.* Гендерні стереотипи, що належать до цієї групи, характеризують жінок і чоловіків за допомогою певного набору особистісних і психолого-соціальних якостей. Так, чоловік персоніфікує творчий початок, він активний, а жінка – репродуктивний, вона пасивна, залежна, емоційна, має конформне мислення.

2) Стереотипи ролей. Статеві ролі як існуючі в суспільстві стереотипи поведінки існують у вигляді уявлень і очікувань, яким кожна людина має відповідати, щоб бути зрозумілою і прийнятною. Гендерні стереотипи даної групи пов'язані із закріпленням певних соціальних ролей у сімейній, професійній і інших сферах. Жінкам, як правило, у якості основних приділяються сімейні ролі (матері, господарки, дружини), а чоловікам – професійні.

3) Стереотипи видів діяльності. Дана група гендерних стереотипів містить соціальні приписи до представників певної статі щодо занять і професійної діяльності. Згідно з концепцією «природної взаємодоповнюваності статей» [4], висунутої Т. Парсонсом і Р. Блейзом, існує природна диференціація чоловічих і жіночих ролей у родині й суспільстві. Область діяльності жінок – додатковий обслуговуючий характер (експресивна сфера соціальному життю), а область діяльності чоловіків – творча, керівна праця.

Дана класифікація лише узагальнює й виділяє основні види гендерних стереотипів, але вона дає загальну картину й уявлення про сутність кожного виду.

Гендерні стереотипи виконують наступні функції:

1) Пояснювальна. Функція застосовується для інтерпретування поведінкових реакцій чоловіків і жінок на підставі поширених у соціумі гендерних стереотипів про характеристики маскулінності й фемінності.

2) Регулятивна. Ця функція приписує певну поведінку чоловікам або жінкам і пов'язується з відмінностями, спостережуваними в поведінці людей різної статі. Таким чином, стереотипно приписувані якості (в описаному випадку, дисциплінованість і конформність) виступають своєрідними регуляторами поведінки.

3) Диференціююча. Дана функція є загальною функцією всіх соціальних стереотипів. З її допомогою мінімізуються відмінності між членами однієї групи й максимально зростають відмінності між членами

різних груп. Якщо чоловіків і жінок розглядати як дві соціальні групи, що володіють різними статусними позиціями, то звичайно чоловіків описують як високостатусну, а жінок – як низькостатусну групу.

4) Ретрансляційна. Ця функція виражається в наборі очікувань із боку суспільства до представника певної статі: яким він повинен бути й що зобов'язаний робити для відповідності уявленням і нормативам представникам своєї статі.

5) Захисна (або виправдувальна) функція. Гендерні стереотипи, що виконують цю функцію, виправдовують існуючу в суспільстві дискримінацію за статевою ознакою, зберігаючи незмінним стан речей, що існують на даний момент.

На підставі цих функцій можна зробити наступні висновки:

- гендерні стереотипи є певною соціальною нормою, до якої пристосовується людина, бажаючи суспільного схвалення;
- гендерні стереотипи виконуючи свої функції диференціюють суспільство на чоловіків і жінок, приписують їм різного роду функції, які вони повинні виконувати;
- гендерні стереотипи ретранслюють норми мужності й жіночності в суспільстві;
- гендерні стереотипи виправдовують чоловічу й жіночу поведінку у зв'язку з усталеним станом речей, що дозволяє виправдати й нерівність чоловіків і жінок.
- гендерні стереотипи також дозволяють стабілізувати громадський порядок і розподіл праці й багатств у суспільстві, але цей розподіл не завжди є слушним.

Подолання існуючих гендерних стереотипів і упереджень є складною комплексною проблемою, що вимагає рішення в сучасному суспільстві. Гендерні стереотипи є засобом соціалізації, самоідентифікації людей, допомагають їм орієнтуватися в житті. Також вони служать і бар'єром для самовираження представників як жіночої так і чоловічої статі.

Опираючись на те, як робити правильно, як буде мужньо або жіночно, суспільні упередження закривають для людей шлях для самовираження, і тим самим створюється внутрішній дисбаланс, який заважає людям бути щасливими, породжує невдоволеність своєю роботою, родиною, і зрештою життям. Проблема гендерної нерівності й гендерної стереотипізації – це насамперед проблема нашого несвідомого мислення.

Г.Олпорт відзначає, що «забобони міняються, коли в їхній зміні є соціальний, економічний і особистісний зміст. Не всі люди невинно сліпі стосовно свого власного нелогічного й шкідливого стилю мислення» [6]. Кожному необхідно вчитися мислити самому, не піддаючись впливу громадської думки й забобонів. Тільки тоді буде можливе дотримання прав кожної людини незалежно від її статі й соціального статусу.

Гендерні стереотипи не мають потреби в повному знищенні, багато в чому вони допомагають чоловікам і жінкам соціалізуватися. Але для досягнення справжньої гендерної рівності потрібно намагатися й протидіяти гендерним стереотипам на індивідуальному рівні, працювати над зміною й трансформацією системи цінностей і прийнятих норм у суспільстві.

У ХХІ ст. перед світовим суспільством залишається актуальною мета досягти фактичної рівності жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя й діяльності. У багатьох країнах здійснюється глобальне переосмислення їх соціальної ролі в суспільстві, розгорнута діяльність по забезпеченню їх прав і реалізації можливостей.

Рівноправну участь жінок і чоловіків у політичному і економічному житті світова громадськість вважає за необхідну умову прогресу в соціально-економічному розвитку, вирішенню актуальних політичних, соціально-культурних, расових, етнічних, а також соціальних і соціально-психологічних проблем. Проблеми, пов'язані з особливістю статі людини, психологічними, соціальними відмінностями між чоловіком і жінкою, останнім часом входять до числа найбільш обговорюваних у суспільстві.

Гендерні дослідження допомагають осмислити природу особистості людини, жіночого й чоловічого початку. Центром уваги таких досліджень є соціальні, культурні, мовні й інші фактори, за допомогою яких визначають поведінку чоловіків і жінок залежно від їхніх уявлень щодо своєї біологічної статі (sex) і статі соціокультурної - гендер (gender).

Гендерний підхід у соціології - це аналіз відносин влади, організованих на основі культурно-символічного визначення статі [23]. Цей підхід на Заході розроблявся в 1970-і роки як когнітивна практика жіночого руху другої хвилі і як критика соціальної теорії. Із цього часу, проблемі гендерних відмінностей у світовій літературі щорічно присвячується велика кількість наукових публікацій.

Стереотип - феномен внутрішнього світу людини, який поєднує: фрагмент реальності, її особистісне світосприймання, її оцінку певною соціальною групою й міжгрупову взаємодію в цьому фрагменті реальності. У формуванні соціального стереотипу беруть участь такі розумові процеси, як генералізація, схематизація, категоризація й казуальна атрибуція (причинно-наслідкове пояснення об'єктивної реальності).

Але зміст соціального стереотипу обумовлений конкретним історичним соціокультурним середовищем, яке виділяє основні, значимі характеристики об'єкта й пропонує вже готові способи стереотипізації. Усе це говорить про те, що стереотип - складне соціально-психологічне явище із власною структурою й відповідними функціями [4].

Гендерний стереотип, як і інші види соціальних стереотипів — це невід'ємний атрибут повсякденного мислення, самоусвідомлення й взаємодії індивідів у соціальному просторі.

Адже при першій зустрічі більшість людей приписують співрозмовникові не ті характеристики, які в нього в дійсності є, а ті, які б, на їхню думку, повинні були б бути характерними для особи даної статі, тобто використовують загальноприйняті, шаблонні образи чоловіка й жінки, які формувалися в період статевого дозрівання, соціалізації, досвіду.

Гендерні стереотипи є дуже стійкими й поширюються на представників як чоловічої, так і жіночої статей, не залежно від їхніх індивідуальних особливостей і віку.

Зусилля дослідників у визначенні поняття «гендерний стереотип» привели до виникнення двох груп дефініцій: в одній з них увага акцентується на структурі стереотипу, тобто особистісних характеристиках чоловіків і жінок, моделях їх поведінки, а в іншій – на гендерних відносинах, що виникають у процесі стереотипізації.

Гендерні стереотипи це стійкі програми сприйняття поведінки людини, залежно від прийнятих у цій культурі норм і правил життєдіяльності представників певної статі. Також це стійкі для даного суспільства в даний історичний період уявлення щодо відмінностей між чоловіками й жінками, стандартизовані уявлення про моделі поведінки й особливості характеру, які відповідають поняттям «чоловіче» і «жіноче».

З вище зазначених визначень можна зробити висновок що, гендерні стереотипи діють як соціальні норми, стандарти, стійкі програми щодо відмінностей між чоловіками й жінками. Нормативний і інформаційний тиск змушує суспільство піддаватися гендерним нормам.

Вплив нормативного тиску в тому, що індивід намагається відповідати гендерним ролям, щоб одержати соціальне схвалення й уникнути соціального осуду, а також намагається наслідувати модні й престижні образи в даний історичний період. Стереотипи усвідомлюються й здобуваються індивідом у ході соціалізації в тій групі, до якої він належить (батьки й близькі родичі, друзі, вихователі, учителі, мас-медіа тощо). І навіть власні уявлення особистості про себе можуть бути тісно зв'язані зі стереотипами.

Отже, гендерний стереотип є невід'ємним атрибутом повсякденного мислення, самоусвідомлення й взаємодії індивідів й стосується всіх аспектів життєдіяльності чоловіків і жінок. Люди приписують один одному характеристики, які, на їхню думку, повинні бути характерними для особи даної статі, тобто використовують загальноприйняті, шаблонні образи

чоловіка й жінки, які формувалися в період дозрівання, соціалізації, досвіду тощо. Важливим при цьому є усвідомлення того, що самі по собі гендерні стереотипи значно обмежують можливості для самореалізації особистості. Щоб змінити гендерно-стереотипізовану ситуацію в суспільстві, потрібна фундаментальна робота зі свідомістю кожного індивіда.

1.2. Соціологічні підходи до вивчення гендерних стереотипів

Теорія стереотипізації з'явилася після виходу у світло книги американця У. Ліппмана «Суспільна думка» (1922), яка й увела в наукову термінологію поняття «стереотип». «Стереотип, - писав У. Ліппман, - це упереджена думка, що керує всім процесом виховання. Він маркує певні об'єкти як знайомі чи не знайомі. Тому ледь знайомі видаються добре знайомими, а не знайомі чужими. Він оперує знаками, які можуть варіювати від дійсного індексу до невизначеної аналогії».

При вивченні тематики гендерних стереотипів необхідно детально опрацювати основні категорії соціології гендеру.

У англійській мові «sex» є відповідником поняття «стать». Традиційно це поняття використовувалось при позначенні фізіологічних і морфологічних відмінностей осіб. Однак з 70-тих років ХХ ст. соціологи стали розрізняти поняття «gender» та «sex» адже, окрім біологічних відмінностей, між жінками і чоловіками існує поділ на форми діяльності та соціальні ролі [9].

Першим термін «гендер» у науковий обіг запровадив 1968 р. американський психоаналітик Р. Столлер у своїй праці під назвою «Стать і гендер: про розвиток мужності та жіночності». Столлер розглядав гендер як поняття, що виражає соціальні, психологічні та культурні особливості, які є незалежними від тих, що позначають біологічну стать.

Потім термін «гендер» почали використовувати для описання усіх перетворень у державі та суспільстві, оскільки саме на них найбільше впливають особистості жінки й чоловіка та їхні відносини між собою. Так гендер постав як необхідний конструктор практичних реальних перетворень у суспільних відносинах, а також складовий базовий компонент статусом чоловіка та жінки [18].

У широкому розуміння гендер можна тлумачити як змодельовану в суспільстві систему цінностей, що підтримується соціальними інститутами, а також характеристик і норм жіночої й чоловічої поведінки, стилю життя й

способу мислення, відносин та ролей жінок і чоловіків, що вони набули як особистості в ході процесів соціалізації, і передусім визначається політичним, соціальним, культурним і економічним контекстами буття та фіксує уявлення про чоловіка та жінку залежно від їхньої статі.

У буквальному перекладі з англійської мови гендер позначає граматичний рід - тобто жіночий, чоловічий, середній. Потім поняття гендеру почало позначати соціо-статеві характеристики статі, на відміну від суто біологічних (анатомічних, генетико-морфологічних, фізіологічних) разом з властивими їй намірами і прагненнями, характеристиками способу життя та поведінки. Таким чином, гендер стосується не лише жінок і чоловіків як окремих індивідів, але й характеризує гендерні відносини в цілому та стосунки між ними як соціально-демографічними групами, а також як саме реалізуються соціальні ролі жінок і чоловіків, юнаків та дівчат, тобто як вони соціально вибудовуються [12].

Саме тому поняття гендер суттєво відрізняється від поняття «sex», котре перекладається як «стать», передусім у формі відповіді на питання як здатність чи нездатність особи народжувати й виношувати дітей. Біологічна роль тут виражає природні, саме біологічно задані відмінності між жінкою і чоловіком. Якщо ж стать задається природно, то гендер уже конструюється соціальним чином, він переважно зумовлений культурою суспільства конкретного історичного періоду.

Гендер, відмінно від статі, стосується не так фізіологічних чи біологічних властивостей, що притаманні чоловікам і жінкам - це передусім соціально сформовані риси та властивості чоловічності (маскулінність) та жіночості (фемінність). Гендер постає соціально-рольовим статусом, що визначає соціальні можливості чоловіків і жінок в освіті та професійній діяльності, їхнього доступу до влади, розподілу репродуктивній поведінці та сімейних ролей.

Отже, гендер, будучи продуктом соціалізації, характеризує осіб чоловічої та жіночої статі.

У науковій соціологічній літературі поняття гендер застосовується у кількох тлумаченнях:

- гендер як засіб здобуття соціальності індивідами;
- гендер як культурна та соціально-рольова інтерпретація характеристик особистості й моделей поведінки жінок та чоловіків, на відміну від біологічних характеристик;
- гендер як цілеспрямована політика рівних прав і можливостей жінок та чоловіків, у тому числі діяльність щодо створення різноманітних механізмів стосовно реалізації цієї політики [2].

Таким чином, гендер загалом конструюється суспільством. Гендер це ролі та обов'язки жінок та чоловіків, яке суспільство через пануючі у ньому стереотипи відводить справжній жінці та справжньому чоловіку. Ці стереотипи залежать переважно від особливостей культури, окрім цього – від соціально-економічних відносин усередині певного суспільства, країни, або й цивілізації [4].

Гендерна роль є однією з видів соціальних ролей, це також набір очікуваних зразків або норм поведінки для жінок та чоловіків. Гендерна роль це виконання визначених соціальних розпоряджень. Тобто це поведінка у манерах, мові, жестах, одязі, притаманних відповідній статі. Таким чином, гендерна роль це передусім соціально сконструйовані очікування, які диктують жінкам і чоловікам визначені моделі адекватної та очікуваної поведінки в групі та суспільстві загалом [7].

Гендерні ролі зумовлені диференціацією усіх членів суспільства на дві основні категорії: жінок і чоловіків. Проте гендерні соціальні ролі не варто розуміти як простий поділ усіх соціальних статусів, і, відповідно, й їхніх ролей, на такі статуси і ролі, які можуть виконувати лише жінки або чоловіки. Адеж біологічно обумовленими, і, відповідно, неможливими до виконання представниками протилежної статі є лише декілька ролей:

- для жінок - вагітна жінка, матір, годувальниця груддю, дочка, дружина, бабуся тощо;

- для чоловіків - генетичний батько, чоловік, син, дідусь тощо.

Усі ж інші соціальні ролі, що мають гендерне «маркування», в тому числі очікування щодо належного виконання представниками кожної з обох статей, зумовлюються саме соціально-культурними, але вже не біологічними факторами. Іншими словами, навчати й доглядати за дітьми, прибирати, прати, вишивати, куварити, ткати, прасувати, виконувати роботу секретаря, ремонтувати, забивати цвяхи, пілотувати літаки, видобувати вугілля, керувати підлеглими, підіймати штангу, боксувати може будь-хто з людей, незалежно від їхньої біологічної статі [9].

Виконувані жінками й чоловіками ролі, змінювалися впродовж історії людського роду, проте основна сутність гендерного поділу праці (характерного для патріархального суспільства, котрий заведено називати традиційним), більшою або ж меншою мірою зберігалася з моменту виникнення людства, більше того - його прояви мають місце й сьогодні, і будуть мати і завтра.

Так, з давніх часів в основі суспільства лежав гендерний порядок, більше того, патріархальне суспільство базувалося саме на статевому поділі праці, який по своїй суті і є гендерним. Після запровадження поняття «гендер», істотно змінилося понятійне наповнення і поділу праці: він почав означати вже поділ і продуктивної й домашньої праці між усіма членами суспільства.

Таким чином, саме в дихотомії «оплачувана чи неоплачувана праця» міститься сутність ставлення в суспільстві до відмінностей жіночої чи чоловічої праці. У сім'ї жінка продукує споживчі вартості, але саме в капіталістичному виробництві мінові вартості цінувались завжди значно вище.

Тому неминуче здійснюється девальвація саме жіночої праці, а разом з нею відтворюється й ставлення до сімейної економіки вже як до архаїки або ж як до процесу виробництва ще з підходів докапіталістичного типу [8].

Таким чином, до сих пір продовжують існувати й продукуватися

ціннісно-нормативні очікування щодо власне жінок та виконання жінками соціальних ролей домогосподарки, матері-виховательки, доглядальниці тощо. У новітню добу припустимою стала також робота жінки поза домом, але бажано сумісна із внутрішньо сімейними ролями.

Натомість від чоловіків продовжують існувати й продукуватися ціннісно-нормативні очікування щодо виконання ними соціальних ролей захисника, батька-годувальника, працівника поза домом, здобувача засобів для існування, керівника та лідера. Саме відповідно до таких стереотипів, що міцно укорінилися щодо уявлень про чоловіків, їх прийнято традиційно оцінювати за професійними й трудовими успіхами, в той час як жінок - передусім за наявністю сім'ї й дітей.

Окремі види хобі й занять у вільний час теж набули виразного гендерного забарвлення, зокрема: рибальство, мисливство, гра в доміно чи шахи – це саме для чоловіків, в от плетіння, вишивання, квітникарство – це вже для жінок [12].

Як результат, людина на рівні суспільних відносин може володіти певною, чітко визначеною статевою ідентичністю, і в той же час мати чималі труднощі вже з гендерною ідентичністю, зокрема, переживати невідповідність усталеним стереотипам й гендерним ролям, також відчувати нереалізованість себе як жінки чи чоловіка, страждати від невідповідності так званій чоловічій чи жіночій поведінці [6].

Поняття «гендерні стереотипи» визначає набір загальноприйнятих суджень та норм, що стосуються існуючого становища чоловіків та жінок, а також норм їхньої поведінки, їх мотивів та потреб. Гендерні стереотипи таким чином закріплюють наявні гендерні розбіжності та стають завадою до змін становища у сфері гендерних відносин в суспільстві [9].

При розгляді та аналізі теоретичних та методологічних засад щодо соціологічного аналізу сфери гендерних стереотипів, можна зробити обґрунтовані висновки, що гендер та стереотип являються соціологічними категоріями, адже саме гендер і стать допомогли становленню людини і

дотепер визначає її сутність та єство. В процесі життя та за результатами праці суттєво змінюються становища різноманітних представників різних статей у суспільстві, зокрема, їхні соціальні якості та зміст їхніх соціальних ролей, у чому фактично й полягає суспільне значення гендеру.

Для вирішення проблеми гендерних стереотипів необхідно крок за кроком, але ґрунтовно:

- долати прояви стереотипів ще з патріархального суспільства стосовно так званого «нормального» розподілу між жінками та чоловіками суспільних та сімейних функцій, видів рутинної побутової та творчої роботи за гендерною ознакою;

- сприяти широкому утвердженню принципів рівномірного розподілу між подружжям сімейних обов'язків як загальноприйнятої норми суспільного життя, адже зміна культурних стереотипів являється справою багатьох десятиліть, більше того, вона вимагає докорінних змін в усьому процесі первинної та вторинної соціалізації особистості - починаючи від самої сім'ї та закінчуючи вже стосунками жінки у оточуючому її громадському та професійному середовищі;

- сприяти усуванню будь-яких явних та латентних форм дискримінації жінок у всіх сферах життєдіяльності суспільства у тому числі на робочому місці, в повсякденному житті, у політичній сфері;

- використовувати різноманітні організаційно-політичні та правові способи для забезпечення рівноправного доступу жінок до процесів ухвалення рішень.

Також варто пам'ятати, що нерівність чоловіків та жінок є передусім проблемою взаємовідносин між ними, а тому її неможливо легко викоринити, якщо просто зосереджувати свою увагу лише на проблемах якоїсь однієї статі. Обов'язково треба застосовувати такий підхід, котрий сфокусувався би на істотному перегляді структур і практик, що вкорінюють різні прояви та види нерівностей у суспільстві.

Виходячи з цього, принципи рівності мають містити в собі також права

на відмінність, зокрема, враховувати відмінні риси, що є характерними як для жінок, так і для чоловіків.

Оскільки життя чоловіків та жінок суттєво відрізняються через унікальну репродуктивну функцію жінок, увагу треба звертати на те, що зазначені відмінності не повинні вести до дискримінації та мати прояви будь-яких інших негативних наслідків в умовах життя чоловіків та жінок.

Навпаки, вони повинні належним чином враховуватися та знаходити свою реалізацію у рівному розподілі соціальних, економічних та політичних здобутків можливостей серед чоловіків та жінок.

Висновок до першого розділу

Сучасна соціологічна наука розрізняє поняття біологічної й соціальної статі (гендера). Спочатку стать трактується як набір анатомічних і фізіологічних особливостей, на основі яких люди діляться на чоловіків і жінок, тобто це сукупність біологічних характеристик людини. А гендер (соціальна стать) визначається як соціокультурний феномен, що значить бути чоловіком або жінкою в суспільстві; це саме відмінність у чоловічих і жіночих ролях, емоційних характеристиках, нормах поведінки.

Якщо стать має відношення до фізичних, тілесних відмінностей між жінкою й чоловіком, то поняття «гендер» торкається їхніх психологічних, соціальних й культурних особливостей. Розмежування статі й гендера є фундаментальним, тому що багато відмінностей між жінкою й чоловіком обумовлюються причинами, що не є біологічними по своїй природі. Якщо стать індивіда біологічно детермінована, то гендер є культурно й соціально заданим.

Існує три основних підходи до вивчення гендера:

- Біологічний детермінізм.
- Символічний підхід.
- Соціальний конструктивізм.

Важливим компонентом гендера є гендерні стереотипи, які є одним з видів соціальних стереотипів.

Гендерні стереотипи – це стійкі програми сприйняття, а також поведінки людини, залежно від прийнятих у даній культурі норм і правил життєдіяльності представників певної статі.

Проблема гендерної стереотипізації є однією з тих, яка в значній мірі стимулювала розвиток жіночих, а потім і гендерних досліджень. Прихильники жіночої рівноправності, намагаючись пояснити патріархальний склад суспільства, і те, чому більшість жінок згодні зі своїм становищем у

ньому, у своїх дискурсах схиляються до пояснення таких значень як забобони, упередження й стереотипи.

Розглядаючи гендерні стереотипи можна виділити 3 основні групи:

- Стереотипи мужності й жіночності, маскулінності й фемінності або ж стереотипи якостей.
- Стереотипи ролей.
- Стереотипи видів діяльності.

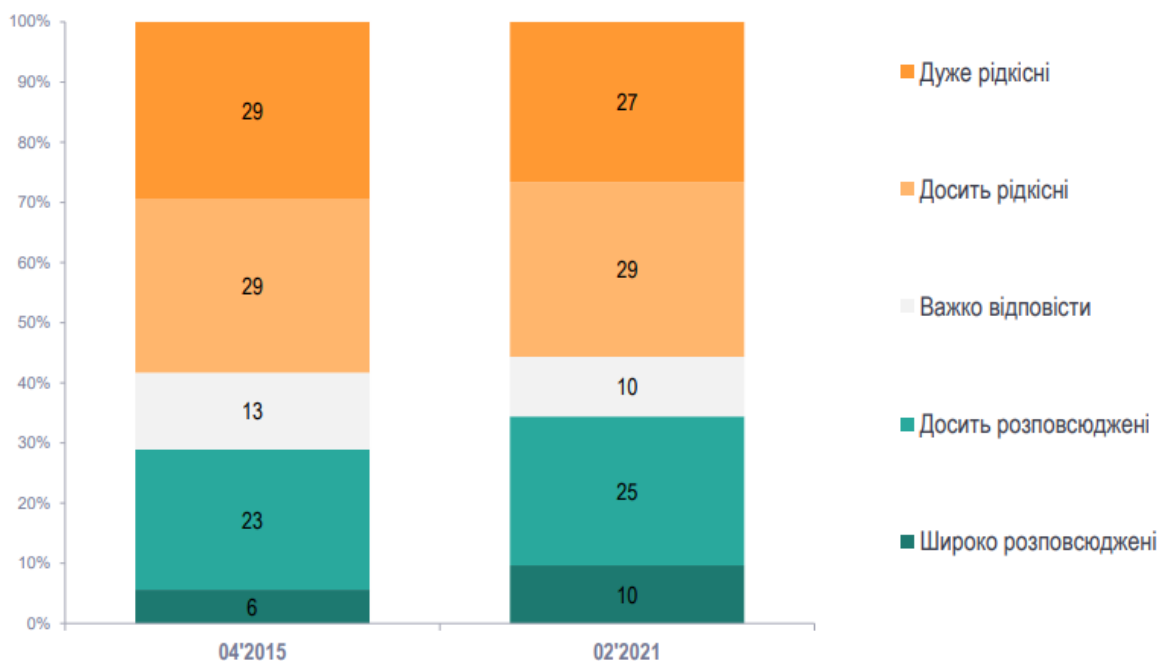
Отже, гендерний стереотип є невід'ємним атрибутом повсякденного мислення, самоусвідомлення й взаємодії індивідів й стосується всіх аспектів життєдіяльності чоловіків і жінок. Люди приписують один одному характеристики, які, на їхню думку, повинні бути характерними для особи даної статі, тобто використовують загальноприйняті, шаблонні образи чоловіка й жінки, які формувалися в період дозрівання, соціалізації, досвіду тощо. Важливим при цьому є усвідомлення того, що самі по собі гендерні стереотипи значно обмежують можливості для самореалізації особистості. Щоб змінити гендерно-стереотипізовану ситуацію в суспільстві, потрібна фундаментальна робота зі свідомістю кожного індивіда.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ СФЕРІ

2.1. Гендерні ролі та стереотипи: вторинний соціологічний аналіз

Результати опитування на тему «Гендерні ролі та стереотипи», проведеного Соціологічною групою «Рейтинг» наприкінці лютого 2021 року показали, що 56% опитаних вважають, що нерівності між жінками і чоловіками в Україні є рідкісним явищем. Водночас 35% переконані, що вони доволі поширені. Остання думка відносно частіше зустрічається серед жінок, аніж серед чоловіків. За останні п'ять років спостерігається незначне зростання кількості тих, хто вважає, що нерівності є розповсюдженими.

Рис.2.1. На вашу думку, нерівності між жінками і чоловіками зараз в Україні ...

Говорячи про можливості кар'єрного зростання в Україні, близько половини опитаних вважають, що як для чоловіків, так і жінок вони є однаковими. Попри це, третина переконана, що у чоловіків у цій сфері є переваги, стосовно жінок такої думки дотримуються лише 12%.

Натомість щодо оплати праці, то 45% вважають, що в українських чоловіків тут більше можливостей. 43% кажуть про рівні можливості обох статей, лише про жінок – 7%. Стосовно можливостей у політиці, то більшість (54%) говорить про кращі можливості для чоловіків, 37% – обох статей, лише 6% – для жінок. Цікаво, що оцінюючи можливості у згаданих сферах, чоловіки частіше говорили про рівні можливості обох статей, аніж жінки. Натомість жінки, навпаки, частіше зазначали про кращі можливості для чоловіків. Також, чим старші респонденти, тим частіше вони зазначали, що у чоловіків більші можливості, аніж у жінок. Професійна сфера довгий час залишалася чоловічою, так само як і політична, і вся соціальна. Тому чоловіки менше бачать нерівність, бо вона їх майже не стосується.

Рис.2.2. Як Ви вважаєте, хто має більше можливостей в таких сферах в Україні?

Оцінюючи життя у сім'ї та парі, частіше «жіночими» обов'язками респонденти вважали готування їжи (64%), та хатні справи (56%). 30-40% зазначили, що цю роботу виконують як чоловіки, так і жінки. Лише 3% сказали, що ці обов'язки частіше лежать на чоловіках. Говорячи про виховання дітей половина опитаних зазначили, що цим займають обоє.

Водночас 41% респондентів стверджували, що це частіше робить жінка. Отже, в сімейній сфері зберігається традиційний розподіл ролей і вона зазнає менше змін, порівняно з професійною.

Також близько половини опитаних зазначили, що розпорядження бюджетом та організація відпочинку є обов'язком як чоловіка, так і жінки. Водночас третина зазначили, як в фінансових, так і питаннях дозвілля частіше керують жінки. Оскільки сім'ї та домогосподарству жінки приділяють більше уваги і це є їх «роботою», то, відповідно вони і розпоряджаються. Стереотип «чоловік керує на роботі, жінка – вдома» частково зберігається.

Рис.2.3. Хто у Вашій сім'ї, парі...?

63% зазначили, що в їхній парі немає чіткої ролі голови і вони спільно вирішують справи. Про те, що головою є чоловік зазначили 21%, що жінка – 14%.

Ініціативу в сексуальних стосунках респонденти частіше поділяли між двома статями (49%). Попри це, 40% зазначали, що частіше секс ініціює чоловік, лише 6% – жінка. Слід зазначити, що в цих уявленнях реалізований

стереотип щодо активної ролі чоловіка і пасивної ролі жінки в цілому, а не лише в сексуальній сфері.

Заробіток грошей в парі, на думку двох третин, є сферою, де домінують чоловіки. 20% зазначили, що заробляють в їхній парі обоє однаково. 13% сказали, що більше заробляє жінка. Професійна реалізація все ще вважається обов'язком та потребою в першу чергу чоловіків, а, отже, вони мають можливості більше заробляти і зазнають невисокої конкуренції з боку жінок.

За останні п'ять років поступово зменшується кількість тих, хто говорить, що в їхній парі жінка частіше готує їсти та виховує дітей. Водночас зростає кількість тих, хто говорить, що головування в сім'ї – це спільна справа обох. Натомість у порівнянні з 2015 роком зросла кількість тих, хто стверджує, що більше заробляє чоловік, до минулого року спостерігалася зворотна тенденція. Домашні справи завдяки розвитку технології та побутових сервісів потребують з кожним роком все менше часу, а нова норма маскуліності передбачає, що батько більше включений у процес виховання, а не лише є «економічним» додатком в сім'ї.

Говорячи про готування, прибирання по дому та виховання дітей, чоловіки, доволі часто зазначали, що це «жіноча» справа, або розділяли цю відповідальність. Натомість жінки значно частіше за чоловіків говорили, що це їхні обов'язки вдома. В сучасному суспільстві жінки хочуть перекласти на чоловіків частку домашніх обов'язків, бо жіноча трудова зайнятість та сфери професійної реалізації зростають та розширюються і на домашні обов'язки вже менше часу та натхнення. В той час чоловіки все ще відчують загрозу власній маскуліності в тому, щоб виконувати нібито «жіночі» обов'язки, які є рутинною і неоплачуваною працею, яка мало ким цінується.

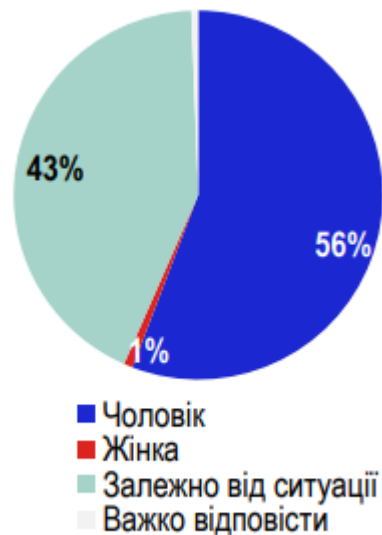
Хоча приблизно однакова кількість як чоловіків та жінок говорять про спільне вирішення питань щодо розпорядження бюджетом, відпочинку та головування, попри це в цих питаннях часто спостерігалася конкуренція. Так, жінки частіше ніж чоловіки говорили, що вони розпоряджаються грошима (42%). Серед чоловіків про свою перевагу у цьому питанні зазначили 20%.

Стосовно організації відпочинку 39% жінок, та 30% чоловіків сказали, що частіше їхній обов'язок, аніж партнера. Стосовно «головування» 21% жінок та 29% чоловіків зазначили, що ця роль належить їм. Отже, «боротьба» за те, хто головний, триває і надалі, водночас з питаннями домінування у майбутньому визначатися буде ще складніше через зменшення диференціації ролей: що є «чоловічим», а що – «жіночим».

Незважаючи на те, що відповідальність за інтимні стосунки представники різних статей часто розділяли між собою, відносна більшість віддавала тут першість чоловікам, при цьому це частіше робили жінки. Щодо заробітку грошей, то, на думку опитаних обох статей, ця відповідальність частіше за чоловіками. Хоча серед жінок 18% зазначили, що саме вони заробляють більше.

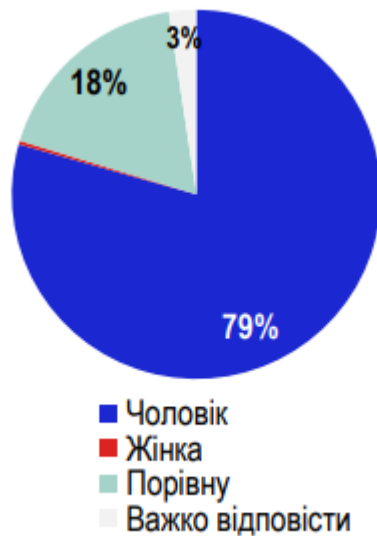
Наявність дітей у парі впливає на розподіл ролей. Так, ті, у кого вони є, відносно частіше говорили, що готування їжі, є обов'язком жінки, а заробіток грошей – чоловіка. Такий розподіл ролей в класичній родині є традиційним. Тому, жінка, коли стає матір'ю, більше починає приділяти уваги дітям, а отже всьому, що пов'язано з їхнім доглядом. А чоловік – більше приділяти увагу заробітку, бо діти потребують більшого бюджету.

Рис.2.4. Як Ви вважаєте, хто повинен запрошувати на перше побачення?

В умовах «першого побачення» респонденти частіше віддавали ініціативу чоловікам, аніж жінкам. Так, 56% вважають, що запрошувати на побачення повинен чоловік. 43% стверджували, що це залежить від обставин. 79% вважають, що сам чоловік має оплатити похід в ресторан на першому побаченні, 18% допускають, що це може бути спільна оплата. У цьому моделюванні знову спостерігається стереотип: «чоловік активний, жінка пасивна» і кліше щодо того, що гроші та заробіток – це чоловіче, і він повинен нести фінансові зобов'язання перед жінкою.

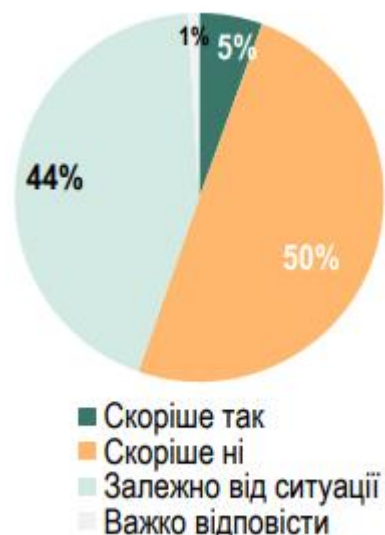
Рис.2.5. А хто має оплатити похід в ресторан на першому побаченні?

Натомість секс після першого побачення допускають лише 5% опитаних, 44% вказали, що це залежить від обставин, для 50% це недопустимо. Водночас це питання важко діагностувати через проблему соціальної бажаності, можливо серед тих, хто говорить, що це залежить від обставин значна частина все таки допускає таку можливість.

Рис.2.6. Чи допустимий секс після першого побачення?

Якщо стосовно питання запрошення на побачення не спостерігається суттєвої різниці у поглядах між чоловіками та жінками, то щодо оплати в ресторані ініціативу більше беруть на себе самі чоловіки, при тому, що 25% жінок допускають розподіл витрат. Водночас можливість оплати походу в ресторан лише жінкою опитані практично не допускали. Щодо сексу після першого побачення, то дві третини жінок сказали, що це недопустимо, при тому, майже стільки ж чоловіків зазначили, що це залежить швидше від ситуації. Відсутність активної ролі жінок у цій сфері є відображенням еталонів сексуальної компетентності та суспільних очікувань: жінка не проявляє ініціативу та не погоджується на секс на першому побаченні, і це отримує схвалення, у чоловіків навпаки: чоловік, який не проявляє ініціативу втрачає у своїй маскулінності. Окрім цього, сексуальна компетентність чоловіків все ще передбачає, що чоловік більше повинен хотіти сексу, бути завжди «готовий». Норми жіночої сексуальної поведінки зворотні.

Більше двох третин опитаних погоджуються з тезами, що чоловік має повністю забезпечувати свою сім'ю, у жіночому колективі сварок більше, ніж у чоловічому, головне покликання жінки – народити дитину, успішна кар'єра важливіша чоловікам ніж жінкам та, жінки краще виховують дітей, ніж чоловіки.

Близько половини погодилися з тим, що для чоловіків секс важливіший, ніж для жінок та, що чоловіча дружба сильніша за жіночу. Натомість з тим, що чоловіки кращі керівники, та що жінка несе відповідальність за небажану вагітність більше, ніж чоловік, отримали більше негативних відгуків, хоча 35-40% з цим погодилися.

Найбільш незгодні респонденти були з твердженнями, що жінка повинна слухатися чоловіка, що роль домогосподарки – повноцінна реалізація для жінки та те, що чоловіки зазвичай розумніші за жінок. Ці стереотипи є занадто архаїчними, тому через трансформацію ролей поступово зникають.

Рис.2.8. Уявлення про стереотипи: статево-вікові групи

В динаміці за 5 років спостерігається зменшення кількості тих, хто підтримує тезу про те, що успішна кар’єра більш важливіша чоловікам, більшу важливість сексу для чоловіків, перекладання відповідальності за небажану вагітність на жінок та те, що жінка повинна слухатися чоловіка. Цікаво, що більш консервативними у своїх поглядах стосовно ролей та установок у відносинах обох статей є представники західного макрорегіону.

Традиційно такі твердження частіше підтримують старші та бідніші респонденти. Крім того у статево-віковому розподілі спостерігається значна відмінність між чоловіками та жінками у поглядах на покликання жінки та її відносини із чоловіком саме у молодій віковій групі (18-35 років). Молоді чоловіки значно частіше схильні підтримувати «патріархальні» погляди, ніж молоді жінки.

2.2. Програма соціологічного дослідження «Гендерні стереотипи серед молоді»

Проблемна ситуація. Актуалізація теми гендерних стереотипів сучасної молоді обумовлена масштабними соціально-економічними змінами й глобальною трансформацією всіх сфер життєдіяльності в українському суспільстві. Трансформація гендерного порядку й соціальна та економічна нестабільність у країні привела до загострення багатьох соціальних проблем, у тому числі й гендерних. Такі складні й напружені тенденції, як скорочення чисельності населення, зниження шлюбної активності при розширенні практики створення цивільних шлюбних союзів, гостьових форм шлюбних відносин, поширення установки на одностатеву модель родини, зростання числа розлучень, росту позашлюбної народжуваності і т.д. характерні, насамперед, для молодого покоління сучасного українського суспільства. Таким чином, прикладна значимість вивчення гендерних стереотипів молоді в сфері сімейних відносин обумовлена необхідністю розробки й впровадження в практику нових ефективних програм по профілактиці дестабілізації шлюбно-сімейних відносин.

Проблема - протиріччя, що виникають у процесі гендерної стереотипізації серед молоді.

Об'єкт дослідження - молодь.

Предмет дослідження - особливості прояву гендерних стереотипів молодих чоловіків і жінок.

Мета дослідження - на основі порівняльного аналізу виявити особливості прояву й рівень дисгармонійності гендерних стереотипів молодих чоловіків і жінок.

Завдання дослідження:

- виявити особливості прояву гендерних стереотипів молодих чоловіків і жінок щодо найбільш оптимального в сучасних умовах типу сім'ї;
- виявити особливості прояву гендерних стереотипів молодих

чоловіків і жінок щодо факторів міцності шлюбних відносин;

- виявити особливості прояву гендерних стереотипів молодих чоловіків і жінок щодо найбільш оптимальної рольової структури родини.

Обґрунтування вибору методу дослідження. Анкетування - метод дослідження, який припускає проведення опитування за допомогою заздалегідь підготовлених бланків анкет. Анкети самостійно заповнюються респондентами.

Даний метод має наступні переваги:

- висока оперативність одержання інформації;
- можливість організації масових обстежень;
- порівняно мала трудомісткість процедур підготовки й проведення досліджень, обробки їх результатів;
- відсутність впливу на відповіді респондента особистості й поведінки інтерв'юера.

За формою проведення анкетування може бути індивідуальним або груповим, коли за відносно короткий час можна опитати значне число людей. Анкетування буває також очним і заочним - у вигляді поштового опитування, опитування через інтернет. Наше дослідження проводилося у формі інтернет анкетування.

Інтерпретація понять.

Гендер - це соціальний феномен, певний конструйований соціальними, культурними й психологічними засобами статус, що досягається людиною; процес і результат гендерної соціалізації; система уявлень, установок, норм і моделей поведінки в колективній і індивідуальній свідомості, що дозволяють розрізняти «чоловіче» і «жіноче» і регулюють життєдіяльність як індивіда, так і соціуму в цілому.

Гендерні стереотипи - це комплекс стандартизованих досить стійких у часі уявлень про образи маскулінності-фемінності (гендерні ідеали), що носять емоційно-оцінний характер, статусно-рольових позицій чоловіків і жінок (гендерні диспозиції), їхніх моделях поведінки й міжособистісних

відносин (гендерні норми), властивих їм і прийнятних для них у рамках певного соціокультурного простору.

Родина - це соціальний інститут, специфічна форма соціальної життєдіяльності людей, обумовлена економічним ладом суспільства, заснована на шлюбі або спорідненні, у якій реалізуються як потреби суспільства (у фізичному і духовному відтворенні людської особистості, у забезпеченні нормальної спільної життєдіяльності людей у сфері особистого життя), так і потреби індивіда (в інтимних зв'язках, у сімейнім, особистім щасті).

Сімейні відносини - це система взаємозв'язків (взаємодій), що складаються на базі спільної різносторонньої діяльності членів, що включає міжособистісні внутрішнісімейні відносини (між чоловіками, батьками й дітьми, між дітьми, між різними поколіннями), міжособистісні відносини членів родини із зовнішніми групами (родичами, сусідами, друзями), а також інституціональні відносини родини (з інститутами, організаціями, установами, пов'язаними з діяльністю родини в цілому).

Операціоналізація поняття «гендерні стереотипи в сфері сімейних відносин».

Понятійні індикатори:

Гендерні стереотипи щодо типу родини:

- за формою шлюбу: юридичний (офіційно зареєстрований), цивільний (пробний шлюб, співжиття, « родина-конкубінат»);
- по складу: нуклеарна (проста), складна, неповна (формально, функціонально), змішана;
- по кількості дітей: інфертильна (бездітна), одnodітна, малодітна (2-3 дитину), багатодітна (більш 3 дітей);
- по типу проживання: патрилокальна (проживання з родиною чоловіка), матрилокальна (проживання з родиною дружини), неолокальна (проживання окремо від батьків і інших родички), Годвін-Шлюб (роздільне проживання подружжя);

- по типу розподілу верховенства: патріархальна (лідер - чоловік), матріархальна (лідер - дружина), егалітарна (немає лідера).

Гендерні стереотипи щодо рольової структури родини:

- хто переважно повинен ухвалювати найважливіші рішення в родині: чоловік, дружина, спільно, непринципово;

- хто переважно повинен відповідати за матеріальне благополуччя родини: чоловік, дружина, спільно, непринципово;

- хто переважно повинен розпоряджатися сімейним бюджетом: чоловік, дружина, спільно, непринципово;

- хто переважно повинен створювати благополучний психологічний мікроклімат у родині: чоловік, дружина, спільно, непринципово;

- хто повинен у родині виконувати традиційно «чоловічу» роботу (лагодити кран, забивати цвяхи, пересувати меблі і т.д.): чоловік, дружина, спільно, найманий робітник;

- хто повинен у родині виконувати традиційно «жіночу» роботу (готовити, стирати, гладити і т.д.): чоловік, дружина, спільно, найманий робітник;

- хто переважно повинен здійснювати догляд за дітьми (годувати, купати, гуляти і т.д.): мама, тато, обоє батьків рівною мірою, найманий робітник (нянька);

- хто переважно повинен здійснювати виховання й розвиток дітей: мама, тато, обоє батьків рівною мірою, найманий педагог.

АНКЕТА СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Шановний респондент!

Дослідження проблеми гендерної стереотипізації сучасної молоді в

сфері сімейних відносин проводиться винятково в наукових цілях, зібрані дані будуть використовуватися тільки в узагальненому виді, тому прізвище, ім'я та по-батькові указувати не потрібно. Ваша участь у даному дослідженні дуже важлива. Просимо Вас бути максимально відвертими у відповідях на запропоновані питання.

Правила заповнення анкети.

Уважно прочитайте питання й усі пропоновані варіанти відповідей. Відзначте той варіант відповіді, яка найбільше відповідає Вашій думці. На кожне питання виберете тільки один варіант відповіді. Не залишайте, будь ласка, жодного питання без відповіді!

1. Яку форму шлюбу Ви вважаєте оптимальною в умовах сучасного суспільства?

- юридичний (зареєстрований)
- цивільний (незареєстрований)
- важко відповісти

2. Який склад сучасної родини Ви вважаєте найбільш оптимальним?

- подружжя й діти (подружжя)
- подружжя, діти й батьки подружжя (одного з них)
- мати й дитина (батько й дитина)
- важко відповісти

3. Якому типу родини Ви віддали б перевагу залежно від місця проживання?

- у родині чоловіка
- у родині дружини
- окремо від батьків
- роздільне проживання подружжя

важко відповісти

4. Який тип родини залежно від кількості дітей Ви вважаєте найбільш оптимальним у сучасних умовах?

бездітну

одnodітну

малодітну (2-3 дитини)

багатодітну (більш 3 дітей)

важко відповісти

5. Який вік для одруження Ви вважаєте найбільш оптимальним для жінки?

до 20 років

20 - 25 років

25 - 30 років

після 30

важко відповісти

6. Який вік для одруження Ви вважаєте найбільш оптимальним для чоловіка?

до 20 років

20 - 25 років

25 - 30 років

після 30

важко відповісти

7. Хто, на Вашу думку, повинен бути реальним ініціатором створення родини?

чоловік

жінка

- неприципово
- важко відповісти

8. Хто повинен озвучити остаточне рішення створення шлюбного союзу?

- чоловік
- жінка
- неприципово
- важко відповісти

9. Хто з майбутніх членів подружжя повинен бути економічно самостійним на момент одруження?

- чоловік
- жінка
- і чоловік, і жінка
- неприципово
- важко відповісти

10. Який мотив для одруження має першорядне значення для Вас?

- любов (емоційна підтримка)
- самоствердження (самореалізація)
- продовження роду
- поліпшення матеріального становища
- інший мотив
- важко відповісти

11. Любов кого з членів подружжя має принципове значення для формування міцних сімейних відносин?

- любов чоловіка
- любов дружини

- взаємна
- неприципово
- важко відповісти

12. Хто має бути главою родини?

- чоловік
- дружина
- неприципово
- у родині не має бути глави
- важко відповісти

13. Хто переважно має ухвалювати в родині найважливіші рішення?

- чоловік
- дружина
- неприципово
- обоє
- важко відповісти

14. Хто переважно має відповідати за матеріальне благополуччя родини?

- чоловік
- дружина
- неприципово
- обоє
- важко відповісти

15. Хто переважно має розпоряджатися сімейним бюджетом?

- чоловік
- дружина
- неприципово

- обоє
- важко відповісти

16. Хто переважно має створювати благополучний психологічний мікроклімат у родині?

- чоловік
- дружина
- непринципово
- обоє
- важко відповісти

17. Хто має у родині виконувати традиційно «чоловічу» роботу (лагодити кран, рухати меблі, забивати цвяхи і т.д.)?

- чоловік
- дружина
- обоє
- найманий робітник
- важко відповісти

18. Хто має у родині виконувати традиційно «жіночу» роботу (готовити, стирати, гладити, забирати і т.д.)?

- чоловік
- дружина
- обоє
- найманий робітник
- важко відповісти

19. Хто переважно має здійснювати догляд за дітьми (годувати, купати, гуляти і т.д.) у родині?

- мама

- тато
- і тато, і мама рівною мірою
- найманий домашній педагог
- важко відповісти

20. Хто переважно має здійснювати виховання й розвиток дітей у родині?

- мама
- тато
- і тато, і мама рівною мірою
- найманий домашній педагог
- важко відповісти

21. Що ви найбільше цінуєте в чоловіках ?

- уміння заробляти гроші
- розум і кмітливість
- вірність
- порядність
- прагнення до успіху
- хазяйновитість
- здатність протистояти негараздам
- дбайливість
- незалежність
- організованість
- приємна зовнішність
- здатність до співчуття
- сексуальність
- інше
- важко відповісти

22. Що ви найбільше цінуєте в жінках?

- уміння заробляти гроші
- розум і кмітливість
- вірність
- порядність
- прагнення до успіху
- хазяйновитість
- здатність протистояти негараздам
- дбайливість
- незалежність
- організованість
- приємна зовнішність
- здатність до співчуття
- сексуальність
- інше
- важко відповісти

23. Ваш вік:

років

24. Ваша стать:

- чоловіча
- жіноча

25. Вашій сімейний статус:

- одружений
- не одружений

Дякуємо Вам за участь!

Висновок до другого розділу

Висновок до другого розділу

Більшість опитаних вважають, що нерівності між жінками і чоловіками в Україні є рідкісним явищем. Разом з тим, третина переконані, що вони доволі поширені. Зокрема, серед жінок ця точка зору більше поширена, аніж серед чоловіків. Причому в останні роки спостерігається незначне зростання прихильників цієї думки.

Аналогічно і щодо уявлень про можливості кар'єрного зростання в Україні: половина думає що відмінностей немає, третина думає, що у чоловіків у цій сфері кращі можливості.

А от щодо оплати праці, то приблизно порівну вважають, що в українських чоловіків тут більше можливостей або що можливості чоловіків і жінок однакові. Важливо, що оцінюючи можливості у згаданих сферах, чоловіки частіше говорили про рівні можливості обох статей, аніж жінки. Натомість жінки, навпаки, частіше зазначали про кращі можливості для чоловіків.

Також близько половини опитаних зазначили, що розпорядження бюджетом та організація відпочинку є обов'язком як чоловіка, так і жінки. Водночас третина зазначили, як в фінансових, так і питаннях дозвілля частіше керують жінки. Тож стереотип «чоловік керує на роботі, жінка – вдома» частково зберігається в українському суспільстві.

За останні роки поступово зменшується кількість тих, хто говорить, що в їхній парі жінка частіше готує їсти та виховує дітей. Водночас зростає кількість тих, хто говорить, що головування в сім'ї – це спільна справа обох.

Незважаючи на те, що відповідальність за інтимні стосунки представники різних статей часто розділяли між собою, відносна більшість віддавала тут першість чоловікам, при цьому це частіше робили жінки. Щодо заробітку грошей, то, на думку опитаних обох статей, ця відповідальність частіше за чоловіками.

Стосовно питання запрошення на побачення не спостерігається суттєвої різниці у поглядах між чоловіками та жінками – більшість вважає що це має робити чоловік. А от щодо оплати в ресторані ініціативу більше беруть на себе самі чоловіки, хоча кожна четверта жінка допускає розподіл витрат.

В динаміці за останні роки спостерігається зменшення кількості тих, хто підтримує тезу про те, що успішна кар'єра більш важливіша чоловікам, більшу важливість сексу для чоловіків, перекладання відповідальності за небажану вагітність на жінок та те, що жінка повинна слухатися чоловіка.

ВИСНОВКИ

Сучасна соціологічна наука також розрізняє поняття біологічної й соціальної статі (гендера). Спочатку стать трактується як набір анатомічних і фізіологічних особливостей, на основі яких люди діляться на чоловіків і жінок, тобто це сукупність біологічних характеристик людини. А гендер (соціальна стать) визначається як соціокультурний феномен, що значить бути чоловіком або жінкою в суспільстві; це саме відмінність у чоловічих і жіночих ролях, емоційних характеристиках, нормах поведінки.

Якщо стать має відношення до фізичних, тілесних відмінностей між жінкою й чоловіком, то поняття «гендер» торкається їхніх психологічних, соціальних й культурних особливостей. Розмежування статі й гендера є фундаментальним, тому що багато відмінностей між жінкою й чоловіком обумовлюються причинами, що не є біологічними по своїй природі. Якщо стать індивіда біологічно детермінована, то гендер є культурно й соціально заданим.

Існує три основних підходи до вивчення гендера:

3. Біологічний детермінізм. Даний підхід опирається на ідеї Ч. Дарвіна. У рамках цього підходу гендер розглядається як біологічно незмінні, взаємовиключні набори поведінкових, психічних і соціальних характеристик чоловіків і жінок, тобто соціальні ролі, моделі поведінки і т.д. визначені біологією.

4. Символічний підхід. Гендер – це система символів і образів, яка дозволяє асоціювати непов'язані зі статтю явища культури й природи із чоловічим або жіночим. Чоловіче й жіноче на онтологічному й гносеологічному рівнях існують як елементи культурно-символічних рядів: чоловіче – раціональне, духовне, божественне тобто культурне; жіноче – почуттєве, тілесне, гріховне тобто природне.

3. Соціальний конструктивізм. Гендер розуміється як організована форма соціальних відносин між чоловіком і жінкою, що характеризує їхнє

міжособистісне спілкування, а також взаємодію в рамках основних соціальних інститутів (родина, політика, економіка, держава), що також є засобом створення власної ідентичності.

Важливим компонентом гендера є гендерні стереотипи, які є одним з видів соціальних стереотипів.

Гендерні стереотипи – це стійкі програми сприйняття, а також поведінки людини, залежно від прийнятих у даній культурі норм і правил життєдіяльності представників певної статі.

Проблема гендерної стереотипізації є однією з тих, яка в значній мірі стимулювала розвиток жіночих, а потім і гендерних досліджень. Прихильники жіночої рівноправності, намагаючись пояснити патріархальний склад суспільства, і те, чому більшість жінок згодні зі своїм становищем у ньому, у своїх дискурсах схиляються до пояснення таких значень як забобони, упередження й стереотипи.

Розглядаючи гендерні стереотипи можна виділити 3 основні групи:

4) *Стереотипи мужності й жіночності, маскуліності й фемінності або ж стереотипи якостей.* Гендерні стереотипи, що належать до цієї групи, характеризують жінок і чоловіків за допомогою певного набору особистісних і психолого-соціальних якостей. Так, чоловік персоніфікує творчий початок, він активний, а жінка – репродуктивний, вона пасивна, залежна, емоційна, має конформне мислення.

5) Стереотипи ролей. Статеві ролі як існуючі в суспільстві стереотипи поведінки існують у вигляді уявлень і очікувань, яким кожна людина має відповідати, щоб бути зрозумілою і прийнятною. Гендерні стереотипи даної групи пов'язані із закріпленням певних соціальних ролей у сімейній, професійній і інших сферах. Жінкам, як правило, у якості основних приділяються сімейні ролі (матері, господарки, дружини), а чоловікам – професійні.

6) Стереотипи видів діяльності. Дана група гендерних стереотипів містить соціальні приписи до представників певної статі щодо занять і

професійної діяльності. Згідно з концепцією «природної взаємодоповнюваності статей», висунутої Т. Парсонсом і Р. Блейзом, існує природна диференціація чоловічих і жіночих ролей у родині й суспільстві. Область діяльності жінок – додатковий обслуговуючий характер (експресивна сфера соціального життя), а область діяльності чоловіків – творча, керівна праця.

Гендерні стереотипи є певною соціальною нормою, до якої пристосовується людина, бажаючи суспільного схвалення. Виконуючи свої функції, гендерні стереотипи диференціюють суспільство на чоловіків і жінок, приписуючи їм різного роду функції, які вони повинні виконувати; ретранслюють норми мужності й жіночності в суспільстві; виправдовують чоловічу й жіночу поведінку в зв'язку зі усталеним станом речей, що дозволяє виправдати й нерівність чоловіків і жінок. Також вони дозволяють стабілізувати громадський порядок і розподіл праці й багатств у суспільстві, але цей розподіл не завжди є слухним.

Подолання існуючих гендерних стереотипів і упереджень є складною комплексною проблемою, що вимагає рішення в сучасному суспільстві. Гендерні стереотипи є засобом соціалізації, самоідентифікації людей, допомагають їм орієнтуватися в житті. Також вони служать і бар'єром для самовираження представників як жіночої так і чоловічої статі. Опираючись на те, як робити правильно, як буде мужньо або жіночно, суспільні упередження закривають для людей шлях для самовираження, і тим самим створюється внутрішній дисбаланс, який заважає людям бути щасливими, породжує невдоволеність своєю роботою, родиною, і зрештою життям. Проблема гендерної нерівності й гендерної стереотипізації – це насамперед проблема нашого несвідомого мислення.

Отже, гендерний стереотип є невід'ємним атрибутом повсякденного мислення, самоусвідомлення й взаємодії індивідів й стосується всіх аспектів життєдіяльності чоловіків і жінок. Люди приписують один одному характеристики, які, на їхню думку, повинні бути характерними для особи

даної статі, тобто використовують загальноприйняті, шаблонні образи чоловіка й жінки, які формувалися в період дозрівання, соціалізації, досвіду тощо. Важливим при цьому є усвідомлення того, що самі по собі гендерні стереотипи значно обмежують можливості для самореалізації особистості. Щоб змінити гендерно-стереотипізовану ситуацію в суспільстві, потрібна фундаментальна робота зі свідомістю кожного індивіда.

Під впливом гендерних стереотипів формується явище гендерної дискримінації у сфері зайнятості. Гендерна дискримінація зумовлює нерівні можливості групи працівників на ринку праці, коли вони виокремлені за якоюсь певною ознакою, хоча мають між собою однакоvu продуктивність праці та порівняно з іншими працівниками. У такому разі мова йде про групову дискримінацію. Якщо ж нерівні можливості стосуються вже окремих працівників порівняно із тими працівниками, які мають такі ж самі аналогічні характеристики у якості робочої сили, то слід вести про так звану індивідуальну дискримінацію.

Одна із груп гендерних стереотипів містить уявлення щодо розподілу професійних і сімейних ролей між жінками й чоловіками. Для жінки найбільш значимими соціальними ролями вважають роль матері та домогосподарки. Жінці відводиться знаходження переважно у приватних сферах життя – будинок та народження дітей, також на неї покладають основну відповідальність за приязні взаємини між членами родини. Чоловікам відводиться включеність у громадське та політичне життя, професійний та кар'єрний успіх, відповідальність за матеріальне забезпечення родини. Тому для чоловіка професійні ролі є найбільш значимими серед соціальних ролей.

Інша група стереотипів вже визначається специфікою саме змісту праці. Відповідно до традиційного сприйняття передбачається, що, наприклад, жіноча праця має носити, передусім, виконавський та обслуговуючий характер, тобто бути лише частиною експресивної сфери діяльності. Відповідно, жінки більш часто працюють у охорони здоров'я,

сфері торгівлі, освіти. А от для чоловіків більш характерною є вже творча та керівна робота, праця чоловіків більше вирізняється в інструментальній сфері діяльності.

Виділяють кілька типів дискримінації на ринку праці, що розрізняються як за сферою дії так і за її наслідками. Насамперед, це дискримінація вже при самому працевлаштуванні, вона проявляється тоді, коли певну категорію осіб за інших рівних умов приймають на роботу в останню чергу, але звільняють у першу чергу. Також є дискримінація у доступі до певних посад чи професій, вона проявляється тоді, коли певній групі обмежують або забороняють доступ до конкретних видів діяльності, посад та професій, незалежно від їхньої здатності до належного виконання зазначених робіт.

Ще є дискримінація при оплаті праці, вона проявляється тоді, коли оплата одних працівників є досить меншою порівняно з іншими за виконання аналогічної роботи. По-четверте ще є дискримінація при просуванні по кар'єрним сходинкам. А умовно п'ятий вид дискримінації проявляється тоді, коли виникають невиправдані обмеження щодо конкретних людей чи групи людей при отриманні певних видів освіти та професійної підготовці. Ця дискримінація формально має більш виражені прояви у сфері освіти, однак значно впливає на ситуацію у сфері ринку праці.

Більшість опитаних вважають, що нерівності між жінками і чоловіками в Україні є рідкісним явищем. Разом з тим, третина переконані, що вони доволі поширені. Зокрема, серед жінок ця точка зору більше поширена, аніж серед чоловіків. Причому в останні роки спостерігається незначне зростання прихильників цієї думки.

Аналогічно і щодо уявлень про можливість кар'єрного зростання в Україні: половина думає що відмінностей немає, третина думає, що у чоловіків у цій сфері кращі можливості.

А от щодо оплати праці, то приблизно порівну вважають, що в українських чоловіків тут більше можливостей або що можливості чоловіків і

жінок однакові. Важливо, що оцінюючи можливості у згаданих сферах, чоловіки частіше говорили про рівні можливості обох статей, аніж жінки. Натомість жінки, навпаки, частіше зазначали про кращі можливості для чоловіків.

Також близько половини опитаних зазначили, що розпорядження бюджетом та організація відпочинку є обов'язком як чоловіка, так і жінки. Водночас третина зазначили, як в фінансових, так і питаннях дозвілля частіше керують жінки. Тож стереотип «чоловік керує на роботі, жінка – вдома» частково зберігається в українському суспільстві.

За останні роки поступово зменшується кількість тих, хто говорить, що в їхній парі жінка частіше готує їсти та виховує дітей. Водночас зростає кількість тих, хто говорить, що головування в сім'ї – це спільна справа обох.

Незважаючи на те, що відповідальність за інтимні стосунки представники різних статей часто розділяли між собою, відносна більшість віддавала тут першість чоловікам, при цьому це частіше робили жінки. Щодо заробітку грошей, то, на думку опитаних обох статей, ця відповідальність частіше за чоловіками.

Стосовно питання запрошення на побачення не спостерігається суттєвої різниці у поглядах між чоловіками та жінками – більшість вважає що це має робити чоловік. А от щодо оплати в ресторані ініціативу більше беруть на себе самі чоловіки, хоча кожна четверта жінка допускає розподіл витрат.

В динаміці за останні роки спостерігається зменшення кількості тих, хто підтримує тезу про те, що успішна кар'єра більш важливіша чоловікам, більшу важливість сексу для чоловіків, перекладання відповідальності за небажану вагітність на жінок та те, що жінка повинна слухатися чоловіка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаларова К. А., Ляшенко Н. А. Особливості соціальної активності студентів: гендерний аспект // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики, 2021, Вип. 89.
2. Афонін Е. Становлення Збройних сил України: соціальні і соціальнопсихологічні проблеми. Київ : НАН України. Ін-т соціології, 1994. 304 с.
3. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция / пер. О. А. Печенкина. Тула, 2013. - 316 с.
4. Бондар Г. Г. Соціокультурні засади концептуалізації гендерної нерівності в українському суспільстві : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.01. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2012. 266 с.
5. Бурейчак Т. Соціальна сутність консьюмеристської культури як елементу постмодерного суспільства. Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорії, методи. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2006. № 723. С. 100–106.
6. Бурейчак Т., Марценюк Т., Хуткий Д. Гендерна (не-)рівність на ринку праці в АР Крим: індикатори, оцінки та інтерпретації Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2013. -Вип.4.- 97 с.
7. Воронина О. А. Феминизм и гендерное равенство. Москва : Эдиториал, 2004. 320 с
8. Дубчак Н. Жінки у Збройних Силах України: проблеми гендерної політики. Стратегічні пріоритети. 2008. № 4 (9). С. 187–192
9. Кодацька Н. О. Вільний розвиток особистості через визнання та прийняття гендерних відмінностей. Грані. 2015. № 2 (118). С. 73–78.
10. Кодацька Н. О. Політична свідомість: гендерний аналіз // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики, 2018, Вип. 78.

11. Котеленець К. М. Гендерний паспорт Луганської області 2021–2021. – 64 с.
12. Макеєв С. Ми в нерівності і нерівність в нас // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2020. - №1.
13. Мельник Т. М. Гендер у політиці. Основи теорії гендеру. Київ : К.І.С., 2004. - 535 с.
14. Мельник Т. М., Кобелянська Л. С. 50/50 Сучасне гендерне мислення : словник. Київ : К.І.С., 2005. 280 с.
15. Митчелл Дж. Женская сексуальность. Жак Лакан и école freudienne. Введение в гендерные исследования. Харьков ; Санкт-Петербург : Метадон, 2001. Ч. 2. С. 534–560.
16. Невидимий батальйон: участь жінок у військових діях в АТО : соціол. дослідж. / Укр. жіноч. фонд; за заг. ред. Тамари Марценюк. Київ : СТ-ДРУК, 2016. 67 с.
17. Нужна Ю. С. Гендерні та вікові особливості електоральної поведінки у великому місті (на прикладі виборів до Верховної Ради України 28 жовтня 2012 р. у м. Луганську) / / Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Соціологічні науки / ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. –№ 11 (270). – С. 113–126.
18. Нужна Ю. С. Роль гендерних стереотипів у професійному виборі старшокласників / / Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Соціологічні науки / ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2014. – № 10 (293). – С. 169–180.
19. Практичний посібник з проведення гендерно-правової експертизи актів законодавства та проектів нормативно-правових актів – Київ, 2020. – 71с.
20. Сасенко Ю. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві. Київ : Програма розвитку ООН, Центр соціальних експертиз Інституту соціології НАН України, 2007. 70 с.

21. Святненко І. О. Гендерна культура України: проект програми емпіричного дослідження // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики, 2018, Вип. 77.
22. Согорін А. А. Основні тренди рекламного впливу в контексті побудови гендерних стереотипів споживачів // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики, 2018, Вип. 77
23. Сулова О. І., Рахімкулов Е. Р. Законотворчість: забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Київ : Заповіт, 2006. 189 с.
24. ХРУСТАЛЕВА М. С., ХРУСТАЛЕВ Ф. С. Бунт женщин: гендерные различия в отношении к проблемным аспектам семейной жизни. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики, 2019, Вип. 84
25. Чикалова И. Партии и власть в США и Великобритании: Гендерная политика в 1970–1990-е годы. Минск : Тесей, 2000. 288 с.
26. Шестаковський О. Гендерна нерівність на ринку праці України: структурні передумови і тривкі стереотипи. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2013. -Вип.4. С.49-52.
27. Ballington J. Equality in Politics: A Survey of Women and Men in Parliaments. Inter-Parliamentary Union. 2008. 247 p.